

Rozdział 1 Skorowidze¹

1.1 Co to jest skorowidz

W tytule mojej pracy użyte zostało słowo skorowidz. Obecnie znacznie częściej w języku polskim jest używany jego synonim - indeks. W swojej pracy będę tych dwóch wyrazów używać zamiennie, traktując je jak różne terminy opisujące to samo pojęcie.

Słowo indeks pochodzi od łacińskiego wyrazu index oznaczającego „wskaznik, palec wskazujący, rejestr”, które z kolei wywodzi się od łacińskiego czasownika z indicare - „wskazywać” (W. Kopaliński „Słownik Wyrazów Obcych”).

Definicja terminu indeks według „Wielkiej Encyklopedii Powszechnej PWN brzmi następująco:

Definicja 1. Indeks - spis nazw osobowych, geograficznych, tytułów lub innych terminów występujących w tekście dzieła, sporządzony w układzie alfabetycznym, ze wskazaniem miejsca, w którym dany termin występuje; indeks rzeczowy obejmuje wszystkie elementy dzieła; może ono mieć indeks osobowy, rzeczowy, geograficzny; często występuje indeks rozszerzony, zawierający - również w układzie alfabetycznym - komentarz do tekstu (najczęściej informacje biograficzne połączone z indeksem osobowym).

W tekście normy PN-78/N-01222/06 „Kompozycja wydawnicza książki” definicja indeksu przedstawiona jest następująco:

Definicja 2. Indeks - spis pomocniczy, zawierający zestawione w określonym układzie pozycje indeksowe, wykazujące elementy treściowe książki, kierujący za pomocą umownych wskaźników do odpowiednich miejsc (np. stronic, paragrafów książki).

W projekcie normy „Wytyczne dotyczące zawartości struktury i prezentacji indeksów” PR-PN/ISO-999 i normie „Kompozycja wydawnicza książki. Indeksy” PN-78/N-01222/06 wyróżnione są następujące rodzaje indeksów:

1. Indeks nazw - wykaz osób, organizacji lub innych przedmiotów ożywionych bądź nie, które są identyfikowane przez nazwę własną. Przykładem jest indeks osobowy będący wykazem nazw osób wymienianych w książce.
2. Indeks geograficzny - wykaz nazw jednostek geograficznych omawianych i wymienianych w książce. Są to na przykład kontynenty, kraje oraz nazwy miejscowości.
3. Indeks rzeczowy (przedmiotowy) - wykaz tematów omawianych w książce.
4. Indeks tytułowy - wykaz dokumentów lub cytowań dokumentów.
5. Indeks numerów i symboli - wykaz oznaczeń numerycznych i numerów.

Hasła w każdym z indeksów powinny zostać uporządkowane zgodnie z obowiązującym dla języka danej publikacji układem alfabetycznym.

Do dzieła można dołączyć jeden albo więcej indeksów. Skorowidz może być wynikiem połączenia kilku wymienionych wcześniej typów. Można też dołączyć

---

¹ Ten fragment jest wycinkiem z tekstu pracy magisterskiej p. Kingi Izdebskiej.

więcej niż jeden indeks, każdy innego rodzaju.

Skorowidze są użyteczne w prawie każdej bardziej obszerniej publikacji. W książkach beletrystycznych są bardzo rzadko spotykane. W dziełach tego typu czytelnicy (a przynajmniej bardzo duża ich część) nie odczuwają potrzeby wyszukiwania, na której stronie występują na przykład „zachód słońca”, a na której „kręte ścieżki”. Indeksy są natomiast niezbędne we wszystkich książkach, których celem jest przekazywanie czytelnikowi pewnych informacji i faktów. Takimi publikacjami są dzieła o charakterze naukowym z różnych dziedzin (historyczne, matematyczne, fizyczne, ekonomiczne, informatyczne, ...). Zbiór przekazywanych informacji może być na tyle duży, że przeciętny czytelnik nie potrafi zapamiętać go po jednokrotnym przeczytaniu. Aby odszukać jedno z zagadnień omawianych w publikacji, konieczne może okazać się w skrajnym przypadku przejście całego dzieła od początku do końca! Chyba, że wydawca i autor zadbają o wygodę czytelnika i dołączą indeks. Pozwala to znacznie skrócić czas dostępu do kluczowych informacji w tekście. W dużych dziełach naukowych jest to po prostu niezbędne.

1.2 Zawartość skorowidza

O wyglądzie i zawartości indeksu decyduje autor i wydawca dzieła. W zależności od rodzaju publikacji struktura i zawartość skorowidza może być całkowicie odmienna, a jego konstrukcja podlegać odmiennym zasadom.

Ponieważ przeznaczeniem indeksu jest ułatwienie użytkownikowi dotarcia do wybranych informacji powinien on spełniać pewne warunki. Ich spełnienie jest niezbędne dla stworzenia skorowidza prostego w użyciu i o przejrzystej formie. Szczegółowość indeksu zależy od tematyki dokumentu i potrzeb użytkowników. Dla wielu dzieł skorowidz może okazać się niepotrzebny ponieważ jego czytelnicy po zapoznaniu się z treścią nie odczuwają potrzeby wyszukiwania w nim słów kluczowych, w celu dokładniejszego ich analizowania albo przypomnienia sobie ich znaczenia.

Jakie są podstawowe cechy czytelnego indeksu dla publikacji w języku polskim? Najważniejszym wymaganiem jest występowanie haseł w formie podstawowej. Słowa kluczowymi w indeksie są na ogół rzeczowniki dla których formą podstawową jest pierwszy przypadek liczby pojedynczej lub mnogiej. Często pojawiają się również przymiotniki, ale rzadko samodzielnie. W większości przypadków występują w połączeniu z jakimś rzeczownikiem. Przymiotnik w indeksie powinien występować w pierwszym przypadku, rodzaj i mnogość zależą od rzeczownika występującego po nim. W indeksie mogą pojawić się jeszcze czasowniki. Z reguły występują one w postaci odrzeczownikowej np. łowienie zamiast łowić. Jeśli indeksujący chce umieścić w indeksie czasownik, to powinien on zostać podany w formie bezokolicznikowej.

Do bardziej szczegółowego opisu struktury prawidłowo zbudowanego indeksu jest niezbędne wprowadzenie pewnych pojęć:

- Określnik
- Dopowiedzenie
- Odsyłacz całkowity
- Odsyłacz uzupełniający

Ich definicje, a także sugestie jak powinien wyglądać indeks zostały podane w

dalszej części pracy. Opracowane zostały na podstawie tekstów projektu normy PR-PN/ISO-999 „Wytyczne dotyczące zawartości, struktury i prezentacji indeksów” oraz normy PN-78/N-01222/06 „Kompozycja wydawnicza książki. Indeksy”.

1.2.1 Określniki

W dokumencie może wystąpić wyraz opisujący pojęcie bardzo ogólne, mogące się odnosić do wielu wystąpień w tekście dokumentu. Aby zredukować nadmierną liczbę wskaźników cyfrowych dla jednego hasła i sprecyzować dokładniej pojęcie, można w takim przypadku zastosować określniki. Określnik to wyraz lub zespół wyrazów bliżej charakteryzujących temat. W celu bardziej szczegółowego określenia hasła indeksowego należy dodać do niego określnik i podporządkować innemu, bardziej ogólnemu pojęciu (wskazać relację np. podrzędności).

1.2.2 Dopowiedzenia

W trakcie tworzenia indeksu mogą zostać do niego wybrane słowa będące homonimami. Homonimy - słowa o identycznej notacji, ale odmiennym znaczeniu („Słownik wyrazów obcych”). Przykładem może być słowo „szach”, które mogłoby pojawić się w dokumencie w dwóch odmiennych znaczeniach: jako monarcha Iranu i ruch w grze w szachy. Umieszczenie do nich wskaźników przy jednym hasle indeksowym bardzo utrudniłoby wyszukanie właściwej informacji. Aby rozróżnić homonimy należy stosować dopowiedzenia.

Dopowiedzenie jest terminem dodanym do hasła, oddzielonych od niego za pomocą znaków interpunkcji (np. nawiasów okrągłych). Służy do odróżnienia hasła indeksowego od jego homonimów.

Dopowiedzenia są wykorzystywane na przykład dla haseł, które są nazwami własnymi odnoszącymi się do innych obiektów o takim samym zapisie. Dla osób nazwisko i imię lub przydomek może okazać się niewystarczający dla dokładnego sprecyzowania, do której postaci występującej w książce odnosi się hasło. Należy wtedy dodać jakąś informację objaśniającą (dopowiedzenie), np. dzieło stworzone przez daną osobę, datę urodzenia, zawody.

Innym przykładem wykorzystania dopowiedzeń jest rozróżnienie nazw obiektów geograficznych. Jeśli w dziele występują identyczne terminy określające różne miejsca to powinny zostać do nich dodane objaśnienia, precyzujące, o którym obiekcie jest mowa.

Dzięki dopowiedzeniom hasła indeksowe mogą jednoznacznie określać obiekt, do którego się odwołują.

1.2.3 Odsyłacze

Istotne znaczenie dla indeksów zawierających dużą liczbę haseł mają też odsyłacze. W polskich skorowidzach odsyłacze wprowadzane są przez skróty „zob.” (ang. see) albo „zob. także” (ang. see also). Pojawiają się po hasle nie wpływając na jego znaczenie. Odsyłacze kierują od hasła lub określnika do jednego lub więcej haseł, gdzie można znaleźć informację o danym terminie (odsyłacz całkowity) albo o terminach z nim powiązanych (odsyłacz uzupełniający).

1.2.3.1 Odsyłacze całkowite

W książce autor może używać więcej niż jednego terminu na opisanie tego samego pojęcia używając oprócz synonimów skrótów i różnego sposobu zapisu. Umieszczenie ich w indeksie jako odrębnych i niepowiązanych haseł mogłoby nie tylko utrudnić, ale nawet uniemożliwić użytkownikowi odnalezienie w publikacji jego wystąpienia. Na przykład komputer i maszyna cyfrowa mogą być słowami użytymi do określenia tego samego pojęcia. Szukając stron, na których pojawia się termin komputer, użytkownik może nie sprawdzić wystąpień hasła maszyna cyfrowa i w ten sposób pominać być może istotne dla niego informacje na temat tego pojęcia.

Odsyłacze całkowite pozwalają rozwiązać ten problem. Odsyłacz całkowity, wprowadzony najczęściej przy użyciu skrótu „zob.”, jest zapisem pomocniczym, kierującym od formy hasła, pod którą użytkownik mógłby szukać określonej informacji, do formy przyjętej w danym indeksie jako hasło pozycji indeksowej. Pozwala skupić pod jednym wybranym hasłem wszystkie odsyłacze do pojęcia. Indeksujący powinien wybrać z równoważnych terminów najbardziej popularny w użyciu i do niego odsyłać z innych haseł indeksowych, które definiują to samo pojęcie.

Odsyłacze całkowite mogą też zostać wykorzystane dla terminów składających się z więcej niż jednego wyrazu, których permutacje są równoważne pod względem znaczeniowym.

Jeszcze innym przykładem zastosowania odsyłaczy całkowitych jest ich użycie dla terminów związanych. Terminy związane jest to grupa wyrazów, z których żadnego nie można rozpatrywać oddzielnie niezależnie od innych. Każde ze słów powinno mieć odsyłacz do innych słów z grupy. W celu zbudowania indeksu jak najprostszego w użyciu należy wprowadzić wszystkie wyrazy jako jedno hasło. Do terminów związanych nie występujących na początku grupy będącej hasłem w indeksie sugerowane jest dodanie odsyłaczy całkowitych.

1.2.3.2 Odsyłacze uzupełniające

Odsyłacze uzupełniające wprowadzane przy użyciu skrótu zob. także mają pomóc użytkownikowi znaleźć terminy związane jakąś relacją z wybranym hasłem. Ich celem jest przede wszystkim sugerowanie dodatkowych pozycji, o których informacje mogą okazać się przydatne dla użytkownika. Może to być relacja przynależności do jakiejś wspólnej grupy jak na przykład bycie zwierzęciem wykorzystywanym do transportu. Mogą też kierować od terminów ogólnych do terminów bardziej szczegółowych.

Spis treści

• Rozdział 1 Skorowidze.....	1
1.1 Co to jest skorowidz.....	1
1.2 Zawartość skorowidza.....	2
1.2.1 Określniki.....	3
1.2.2 Dopowiedzenia.....	3
1.2.3 Odsyłacze	3
1.2.3.1 Odsyłacze całkowite.....	4
1.2.3.2 Odsyłacze uzupełniające.....	4